

การศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของ ประชาชนในจังหวัดเชียงราย

A STUDY OF WORSIPPING WORDS IN LANNA CULTURAL AND CEREMONIAL ACTIVITIES WHICH EFFECT WAYS OF LIFE OF THE RESIDENTS IN CHIANGRAI PROVINCE

สุทัศน์ คล้ายสุวรรณ

Suthat Klaysuwan

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมของล้านนาในจังหวัดเชียงราย ทั้งในด้านบริบท ประเภท คำนิยม รูปแบบ ความเชื่อ และ ความสัมพันธ์ระหว่างคำบวงสรวงและพิธีกรรมกับวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงราย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมบวงสรวงในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วยอำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่สรวย อำเภอแม่ลาว และอำเภอเวียงชัย อำเภอละ 3 คน รวมจำนวน 12 คน ซึ่งได้มาด้วยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลจากการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปดังนี้

1. ด้านบริบทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ศึกษาใน 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความเป็นมาของการบวงสรวง พบว่า พิธีกรรมการบวงสรวงมีการปฏิบัติและสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นประเพณีของชุมชนและท้องถิ่นในจังหวัดเชียงรายจวบจนถึงในปัจจุบัน ด้านความหมายของคำบวงสรวง สรุปได้ว่าคำบวงสรวง คือ คำกล่าวที่ใช้ในการสวดหรือท่องแบบมีทำนองในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนา หรือเป็นคำกล่าวในการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือมารับรู้และเป็นประจักษ์พยานในประเพณีและพิธีกรรม แสดงออกถึงความเคารพยำเกรงในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนด ด้านความสำคัญของพิธีกรรมบวงสรวง พบว่า การบวงสรวงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงรายอย่างยิ่ง เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สร้างความสงบสุขร่มเย็นให้เกิดขึ้นในชุมชนและท้องถิ่น ส่งเสริมสิริมงคล ความสามัคคี และกำลังใจให้แก่ประชาชนและชุมชน ด้านพื้นที่ที่มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง พบว่า พื้นที่การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงทั้ง 4 อำเภอของจังหวัดเชียงราย มีภูมิประเทศ สภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของประชาชนแตกต่างกัน ส่วนใหญ่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมการบวงสรวง และมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรมประจำแต่ละตำบล

2. ด้านประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของจังหวัดเชียงราย พบว่า คำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของจังหวัดเชียงรายมี 2 ประเภท คือ การบวงสรวงบูชาเพื่อยกย่องสดุดีกษัตริย์หรือบุคคลสำคัญที่มีคุณูปการต่อบ้านเมืองและประชาชนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ และการบวงสรวงบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ

คำสำคัญ : คำบวงสรวง, ประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนา, ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต

Abstract

An investigation of worshipping words in Lanna traditions and ceremonies which affect people's ways of life in Chiangrai Province aimed to examine the worshipping words in their contexts, types, values, styles, beliefs and the relationship between the worshipping words and the ways of life of Chiangrai residents. The targeted group for the study included the ceremonial activity leaders in the four districts of Chiangrai Province: Muang District, Mae Suay District, Mae Lao District, and Wieng Chai District. 3 informants were drawn as the representatives of the districts and they were totally 12 people selected through purposive random sampling. The data were collected by qualitative methods and the analysis was conducted through descriptive analysis. The results of the study are as follows.

1. The role of the worshipping words in Lanna traditions and ceremonies of Chiangrai Province on the history of the worshipping words appeared that the worshipping ceremonies have been transferred from generations to generations and they have become the community traditions of Chiangrai Province till present. On the worshipping word meanings, it illustrated that the words were the verses used to chant and preach following the original rhythms created by Lanna traditions and ceremonies. Or they are probably the words used to sacredly invite the respectful spirits to perceive and witness the traditional and ceremonial activities and the worshippers organized these activities to show their respect towards the sacred things and to make them achieve their goals and intention. On the importance of the worshipping ceremonies, it appeared that they were influential towards Chiangrai people ways of life. They were the cultural activities which created peace and harmony among the local residents. They also blessed the luck, harmony, and moral support for the worshippers. On the areas where the worshipping ceremonies were managed, it was found that the 4 districts had different geographical features, living states, and ways of life. Most of the residents in these areas still kept the ceremonies with them and continued practicing the worshipping activities in different areas.

2. On the types of worshipping words in Lanna traditions and ceremonies in Chiangrai Province, it appeared that there were found 2 types of Lanna worshipping words. The first type is the worshipping words on complementing the monarchs and important people who have provided graces to the communities and people of the country. The second type is worshipping ceremony which is conducted to show the worshipper's appreciation and respect to the sacred things and supernatural phenomena.

Key words: worshipping words, Lanna traditions and ceremonies, the relationship with ways of life

ความเป็นมาและความสำคัญ

ความก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจ สังคม และ เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของ ผู้คนในสังคมไทย พื้นฐานด้านความคิด ค่านิยม และ พฤติกรรมการแสดงออก สะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อม ในด้านศีลธรรมจริยธรรมที่ตึงาม จนก่อให้เกิดปัญหา

สังคมด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย ซึ่งแตกต่างกับ สังคมไทยในอดีตที่ผู้คนยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ที่เปรียบเสมือน กรอบควบคุมความประพฤติให้ปฏิบัติตนในทางที่ดี ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ของล้านนาจึงเป็นสิ่งล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมาสู่รุ่นลูกหลานในปัจจุบัน และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ผู้คนเคารพใน

ธรรมชาติ เกิดความเกรงกลัว รู้คุณและไม่คิดที่จะทำลายธรรมชาติ ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546)[1]

ในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา เรื่องลิลิตโองการแช่งน้ำ หรือประกาศแช่งน้ำ (กรมศิลปากร, 2540)[2] เป็นวรรณคดีที่พราหมณ์ใช้อ่านหรือสวดในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เนื่องจากเป็นการถือน้ำหรือดื่ม น้ำสาบาน เพื่อแสดงความซื่อตรงจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ วรรณคดีเรื่องนี้จึงเป็นวรรณคดีที่ใช้ในพิธีกรรม เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์ให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินจงรักภักดี จึงจำเป็นต้องมีพิธีถือน้ำและมีคำแช่งน้ำ ส่วนเนื้อหาของบทอาถรรพ์หรือบทสวดนั้น จะเริ่มด้วยบทสวดอุทิศเทพเจ้าในศาสนาฮินดู คือ พระนารายณ์ พระอิศวร พระพรหม กล่าวถึงการสร้างโลกตามไตรภูมิ เริ่มจากไฟไหม้โลกเมื่อสิ้นกัลป์ การสร้างโลกใหม่ เกิดดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ มีพรหมลงมากินดิน แล้วกลับคืนสู่พรหมโลกไม่ได้ จึงอยู่เป็นประมุขของปวงชน มีผู้สืบเชื้อสายต่อ ๆ กันมา ต่อจากนั้นกล่าวเช่นสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันได้แก่พระรัตนตรัย ฝีสางเทวดาที่มาเป็นพยานในพิธีนี้ สวดแช่งผู้ที่คิดคดทรยศต่อพระมหากษัตริย์อย่างนากล่าว ส่วนผู้ที่จงรักภักดี ก็ขอให้มีความสุขและลาภยศ ตอนจบเป็นการขอร้องเรียกขานพระมหากษัตริย์ บทสวดในลิลิตโองการแช่งน้ำจะสร้างบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ในพิธี โดยอัญเชิญเทพเจ้า ฝีสางฝีสเมืองมาชุมนุมแล้วใช้การขู่ และการสาปแช่งว่าถ้าผู้ใดคิดทรยศ ไม่ซื่อตรงต่อพระมหากษัตริย์ จะได้รับผลร้ายต่าง ๆ ดังตัวอย่างบทสวดโองการแช่งน้ำตอนหนึ่งที่ว่า

.....ผู้บดบื้อ ชื่อใครใจคด ขบถแก่เจ้า
ผู้ผ่านเกล้าอยุธยา สมเด็จพระรามาริบัติ ศรีสินทร
บรมมหาจักรพรรดิตร ราชาริราช ท่านมีอำนาจมีบุญ
คุณอนเนกา อันอาศัยร่ม แลอาจข่มชก หักกิ่งฆ่า อาจ
ถอนด้วยฤทธานุภาพ บาบเบียนตน พันธุ์พวกพ้อง
ญาติกามาไสร์ ไชวใจจอด ทอดใจรัก ชักเกลอสหาย
ตนทั้งหลายมาเพื่อจะทำขบถ ทดโทรห แก่เจ้าตนไสร์
จงเทพยดา ผู้งนี้ให้ตายในสามวัน อย่าให้ทันในสาม

เดือน อย่าให้เคลื่อนในสามปี อย่าให้มีสุขสวัสดิ์เมื่อใด
อย่ากินเข้าเพื่อไฟจนตาย ฯ

จงไปเป็นเปลวปล่อง อย่าอาศัยแก่น้ำจนตาย
น้ำคลองกลอกเป็นพิษ นอนเรือนค่านาคจนตาย
คาบิตเป็นดาวจุ่ม ลืมตาหางสู่ฟ้าจนตาย
ฟ้ากระทุ้งทับลง ก้มหน้าลงแผ่นดินจนตาย
แล่งแผ่นดินปลงเอาชีพไป สีสองกินไฟต่างจวัน ฯ
(กรมศิลปากร, 2540 : 10) [2]

ข้อความที่ยกมาสาปแช่งว่าผู้ใดเป็นขบถ จะต้องตายใน 3 วัน ไม่มีความสุข ถ้าเห็นลงน้ำ น้ำก็เป็นพิษ ถ้านอนในบ้านก็เห็นหลังคาเป็นหอกมาทิ่มแทง ถ้าอยู่นอกบ้านฟ้าจะผ่าตาย คำสาปแช่งสร้างภาพน่ากลัวแก่ผู้ที่ร่วมพิธี จึงได้ผลในการประกอบพิธีกรรม (ปริยา หิรัญประดิษฐ์, 2549 : 47) [3] จะเห็นได้ว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ได้มีการประกอบพิธีกรรมในลักษณะคล้าย ๆ การบวงสรวง โดยมีพราหมณ์ในราชสำนักเป็นผู้นำในการกระทำพิธีและกล่าวคำสวดบวงสรวง ซึ่งเนื้อหาในคำกล่าวสวดบวงสรวงเป็นคำกล่าวสวดดีเพื่อบูชาเทพเจ้าและพระมหากษัตริย์ที่มีฐานะเสมอเหมือนเทพเจ้า และสาปแช่งบุคคลที่คิดวางแผนกระทำการอันเป็นอกุศลกรรมต่อพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง ดังนั้นในเนื้อหาคำกล่าวสวดบวงสรวงจึงมีถ้อยคำที่ค่อนข้างรุนแรง ศักดิ์สิทธิ์ และเน้นย้ำให้ผู้ที่ได้รับฟังเกิดความเกรงกลัวและมีกลัวจะกระทำการใด ๆ ที่ไม่บังควรให้ระคายเคืองต่อเบื้องพระยุคลบาทของพระมหากษัตริย์หรือกระทบต่อความมั่นคงของบ้านเมือง โดยมีความเชื่อว่าผู้ใดก็ตามที่คิดเป็นอกุศลกรรมต่อพระมหากษัตริย์และบ้านเมืองย่อมจะมีอันเป็นไปด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งได้บรรยายไว้ในคำสวดบวงสรวงนั่นเอง

สอดคล้องกับปัจจุบันที่ในบางท้องถิ่น ยังคงมีการกระทำบวงสรวงโดยแฝงไว้ในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ (สุริยา บรรพลา, 2545) [4] ซึ่งในทุกพิธีกรรมจะมีการประกอบพิธีบวงสรวงเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ท้องถิ่นและกลุ่มบุคคลเหล่านั้นให้ความสำคัญนับถือ โดยมีผู้นำในการกระทำพิธีเป็นผู้อ่านโองการหรือคำบวงสรวง (จินดา แก่นสมบัติ, 2551) [5] จังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลาย

ทางด้านประชากร และยังคงมีการประกอบพิธีกรรมตามเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ เสมอมาทุกปี โดยขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่และสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีตกาล

การบวงสรวงจึงนับเป็นประเพณีปฏิบัติหรือธรรมเนียมสำคัญของจังหวัดเชียงราย ซึ่งได้แฝงอยู่ในวิถีชีวิตทั้งในเทศกาล งานประเพณี และพิธีกรรม ทั้งนี้ได้มีการปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาในทุกสมัยนับตั้งแต่อดีตจนถึงในปัจจุบัน ประกอบกับความหลากหลายในทางชาติพันธุ์ในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย จึงสะท้อนให้เห็นถึงธรรมเนียมปฏิบัติด้านการบวงสรวงสังเวยที่แต่ละพื้นที่ได้ถือปฏิบัติกันมาด้วยความเคารพยำเกรง (ปรีดี นุชิต, 2549) [6]

สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยยึดแนวทางทฤษฎีหน้าที่นิยม ซึ่ง โบรมิสลอร์ นาลีโนวสกี (อ้างใน บุญเติม พันธอบ, 2526 หน้า 84) [7] กล่าวว่า หน้าที่ของวัฒนธรรม คือ ตอบสนองความต้องการทางจิตและชีวภาพ ดังนั้นจึงต้องการสร้างวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการระดับต่าง ๆ คือ 1) ความต้องการทางชีวภาพ 2) ความต้องการของมนุษย์ 3) บูรณการทางสังคม และใช้ทฤษฎีทางวัฒนธรรมกล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีสาเหตุมาจาก 4 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ 2) ปัจจัยทางด้านชีววิทยา 3) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และ 4) ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม (กาญจนา อินทรสุณานนท์, 2541 : 108 -109) [8] นอกจากนี้ยังนำทฤษฎีความล้าหลังทางวัฒนธรรมซึ่งวิลเลียม อ็อกเบิร์น (อ้างใน กาญจนา อินทรสุณานนท์, 2541 : 108 -109) [8] ได้เสนอไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมักจะก่อให้เกิดภาวะเงื่อนไขที่ล้าหลัง ซึ่งกรอบแนวคิดทฤษฎีข้างต้นสามารถนำมาเป็นแนวทางในการอธิบายถึงบริบทด้านความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ และสภาพพื้นที่ที่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง ประเภทของคำบวงสรวงในจังหวัดเชียงราย ตลอดจนความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงรายปัจจุบัน

สอดคล้องกับที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2550 : 83-85) [9] ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตำนานและพิธีกรรมบูชา

ผีเมือง: การสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ของไทพวนและผู้ไทในประเทศไทย สรุปความได้ว่า ระบบความเชื่อและศาสนาของชนชาติไททำให้เห็นชัดเจนว่าความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมของคนไทก่อนรับพุทธศาสนานั้น แท้จริงแล้วเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องผีและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพวกเขา ไม่ว่าจะเป็นผีฟ้า ผีแถน ผีป่า ผีน้ำ ผีเมือง ผีบ้าน หรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งนับเป็นเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในการรับรู้ของคนไทยอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากหลักฐานด้านวรรณคดีทั้งในประเพณีการบอกเล่า (oral tradition) และลายลักษณ์ (literary tradition) รวมถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติ ความเชื่อ และความหมายดังกล่าวอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ชนทั้งสองกลุ่มคือกลุ่มไทพวนและผู้ไทดังกล่าวนี้ แม้จะเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยเนิ่นนานแล้ว แต่พวกเขาก็มีวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ดังจะเห็นได้จากคนไทพวนและผู้ไทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงดำรงรักษาระบบความเชื่อบางอย่างที่สืบทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพชน โดยเฉพาะลัทธิการนับถือผีสืบเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ทั้งที่เป็นผีเมือง ผีบ้าน ผีบรรพบุรุษ ที่ต้องมีพิธีเช่นไหว้ ซึ่งเรียกว่า “เลี้ยงผี” ทุกปีมาตั้งแต่อดีต ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารเมืองพวนว่า “เจ้าล้านคำกอง...ให้ไปขอเอาผู้หนึ่งชื่ออาจารย์ธรรมคาถาจากเมืองหลวงพระบางมาสร้างอารามแลเจดีย์ใส่เซียงขวาง” ซึ่งเวลานั้น “ยังบถึมศาสนาผีเทอ จึงมีสิบสองหอมเหล็กขี้ ซึ่งต้องฆ่าควายเลี้ยงปีละเทือ” ดังนั้นเรื่องราวที่เป็นตำนานเกี่ยวกับวีรบุรุษ หรือผู้นำทางวัฒนธรรมในฐานะผีผู้คุ้มครองจึงเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจและมีบทบาทสำคัญยิ่งสำหรับคนไททั้งสองกลุ่ม

จังหวัดเชียงรายมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และมีพื้นที่ติดต่อกับชายแดนประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ทั้งพม่า จีน และลาว โดยเฉพาะปรากฏมีการอพยพย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศข้างต้นและภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย เข้ามาอยู่อาศัยในจังหวัดเชียงราย ซึ่งเมื่อในอดีตที่ผ่านมาเคยเป็นศูนย์กลาง

แห่งอาณาจักรล้านนาที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นทั้งพิธีกรรมและประเพณีในพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย จึงมีลักษณะที่หลากหลายและเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมแบบต่าง ๆ โดยถือเอาแบบฉบับของล้านนาเป็นตัวตั้ง ซึ่งบางพื้นที่เท่าที่ปรากฏอยู่นั้นก็ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และบางพื้นที่ก็ปฏิบัติไปตามประเพณีเท่านั้น อาจอนุมานได้ว่าการบวงสรวงสังเวยในพื้นที่จังหวัดเชียงราย กระทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการของตน ก่อให้เกิดผลทางพิธีกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อจิตใจ กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้ประกอบพิธีกรรมหรือได้เข้าร่วมในพิธีกรรม ย่อมคาดหวังไว้ว่าจะเกิดผลดีทางรูปธรรมและนำไปสู่ความสบายใจ ทำให้จิตใจมีสิ่งยึดเหนี่ยว จิตใจมั่นคง การประกอบกิจการต่าง ๆ ก็มีความมั่นใจขึ้น ส่งผลดีโดยภาพรวมต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้จังหวัดเชียงรายยังมีพื้นที่ที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดพะเยา จังหวัดน่าน และจังหวัดลำปาง ดังนั้นจึงมีความหลากหลายและเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าควรได้มีการศึกษาเรื่องคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงราย โดยเลือกศึกษาในพื้นที่จังหวัดเชียงราย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมล้านนาไทย บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ ถ่ายทอดสู่ยุวชนรุ่นหลังให้ทราบถึงความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงราย สะท้อนอัตลักษณ์แห่งความเป็นล้านนาไทย ให้ธำรงอยู่ชั่วลูกหลานเป็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอยู่คู่สังคมและท้องถิ่นไทยตลอดไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการศึกษาจากแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะและวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการในการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา

พื้นที่สำหรับศึกษาและเก็บข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเวียงชัย อำเภอแม่สรวย และอำเภอแม่ลาว เนื่องจากเป็นเขตพื้นที่ที่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมการบวงสรวงอยู่ในปัจจุบัน

2. แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการเก็บรวบรวมคำบวงสรวงทางล้านนาในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยมุ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มวิทยากรท้องถิ่นเป็นเบื้องต้น ซึ่งมีทั้งข้อมูลที่เป็นแบบมุขปาฐะ และข้อมูลที่เป็นแบบลายลักษณ์อักษร โดยเก็บทั้งที่เป็นสถานการณ์จริง และสถานการณ์จำลอง และศึกษาจากต้นฉบับตัวเขียนที่วิทยากรได้บันทึกไว้ หรือเอกสารที่มีผู้รวบรวมไว้ คือ แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) และ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาใน 4 อำเภอ อำเภอละ 3 คน รวมจำนวน 12 คน ซึ่งได้มาด้วยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยวิทยากรเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่จริงไม่น้อยกว่า 5 ปี และสามารถกล่าวคำบวงสรวงทางล้านนา และยังดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง โดยมีประชาชนและองค์กรในสวนท้องถิ่นให้ความเคารพศรัทธา และยอมรับในการประกอบพิธีกรรม

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงพบสาโบลาน
2. ข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม
3. บุคคลสำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงในท้องถิ่น
4. แหล่งข้อมูลอื่น ๆ เช่น บันทึกคำบวงสรวง สำหรับใช้ในการประกอบพิธีกรรมของพ่อปู่อาจารย์ ภาพถ่ายพิธีกรรมบวงสรวงของบุคคลที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรม เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือขึ้น 2 อย่าง ได้แก่ แบบบันทึกบริบท และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงรายให้ครอบคลุม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์การจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis) วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วจึงสรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงราย ได้ข้อสรุปการวิจัยแยกเป็นด้าน ๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านบริบทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของจังหวัดเชียงราย

มุ่งศึกษาเรื่องของความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ และสภาพพื้นที่ที่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง ปรากฏผลดังนี้

1.1 ด้านความเป็นมาของการบวงสรวง พบว่า พิธีกรรมการบวงสรวงมีมาเป็นเวลาช้านานแล้ว และมีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติของชุมชนและท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย จวบจนถึงในปัจจุบัน

1.2 ด้านความหมายของคำบวงสรวง พอจะสรุปได้ว่า คำบวงสรวง คือ คำกล่าว ที่ใช้ในการสวดหรือท่องแบบมีทำนอง ในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนา ที่แสดงถึงความเคารพยำเกรงในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนเป็นคำกล่าวในการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือมารับรู้และเป็นประจักษ์พยานในประเพณีและพิธีกรรม เพื่อที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

1.3 ด้านความสำคัญของพิธีกรรมบวงสรวง พบว่า การบวงสรวงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงรายอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ช่วยเยียวยาความเจ็บป่วยทางใจ และส่งเสริมกำลังใจให้แก่ประชาชน และชุมชน ให้มีความสมัครสมานสามัคคีกัน สร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สร้างความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพหรือประกอบกิจการต่าง ๆ เป็นที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและก่อให้เกิดศรัทธาต่อบุคคลเป็นผู้นับถือและสร้างคุณงามความดีในบุญคุณของผู้มีพระคุณ อาทิ กษัตริย์ วีรชน บรรพบุรุษ เป็นต้น รวมทั้งเป็นเครื่องมือที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่น แสดงออกถึงความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและความอ่อนน้อมถ่อมตน และสร้างความสงบร่มเย็นให้เกิดขึ้นในชุมชนและท้องถิ่น

1.4 ด้านพื้นที่ที่มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง พบว่า การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดเชียงรายที่ผู้วิจัยศึกษา ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอแม่ลาว อำเภอเวียงชัย และอำเภอแม่สรวย นั้น ทั้ง 4 อำเภอมีภูมิประเทศ สภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่แตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วยังคงมีการประกอบพิธีกรรมการบวงสรวง และมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรมประจำแต่ละตำบล

ซึ่งทั้ง 4 อำเภอนี้ มีพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปตามบริบทของท้องถิ่นและประชาชน ดังนั้นทั้ง 4 อำเภอที่กล่าวมา จึงมีความบริบูรณ์ในแง่ของความหลากหลายของพื้นที่ที่ศึกษา อันสะท้อนให้

เห็นถึงอัตลักษณ์และคุณค่าของประเพณีและพิธีกรรมการบวงสรวงสังเวยในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบด้านพื้นที่ที่มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงในจังหวัดเชียงราย

พื้นที่ที่มีการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง	สภาพบ้านเมือง / สภาพความเป็นอยู่ / วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่
อำเภอเมือง	ก่อตั้งขึ้นเมื่อ 750 ปีมาแล้ว โดยพ่อขุนมั่งรายมหาราช ในปัจจุบันบ้านเมืองเจริญก้าวหน้า มีความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพสูง มีสภาพเศรษฐกิจดี ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการและทำงานบริษัทหรือสำนักงาน ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง กระแสวัฒนธรรมตะวันตกแพร่หลาย วิถีการดำเนินชีวิตแตกต่างจากอดีตไปมาก
อำเภอแม่ลาว	พื้นที่อยู่ในชานเมือง ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง เกษตรกรรม สภาพพื้นที่ยังคงความเป็นสังคมแบบท้องถิ่น มีการพึ่งพาอาศัยกันเมื่อมีแรงงานในชุมชน ผู้คนมีความนับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงมีการประกอบพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่ออยู่
อำเภอเวียงชัย	บ้านเมืองมีลักษณะความเป็นท้องถิ่น มีการรักษาและสืบทอดประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ จากบรรพบุรุษ ประชาชนมีความสัมพันธ์กันดี ทั้งในเชิงญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและรับจ้างทั่วไป
อำเภอแม่สรวย	เป็นพื้นที่ที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง มีวิถีชีวิตเรียบง่าย สภาพสังคมเป็นสังคมแบบท้องถิ่น พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือกัน เป็นพื้นที่ที่ในสมัยโบราณกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเคยเสด็จผ่าน

2. ด้านประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของจังหวัดเชียงรายจากการศึกษาวิจัย สามารถสรุปประเภทของการบวงสรวงได้ 2 ประเภท ดังนี้

2.1 การบวงสรวงบูชาเพื่อยกย่องสดุดีกษัตริย์หรือบุคคลสำคัญที่มีคุณูปการต่อบ้านเมืองและประชาชนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ประกอบด้วย คำบวงสรวง 3 คำบวงสรวง ดังต่อไปนี้ คำบวงสรวงพ่อขุนมั่งรายมหาราช ในพื้นที่อำเภอเมือง คำบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

ยาดำรงราชานุภาพ พื้นที่อำเภอเมือง และคำบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พื้นที่อำเภอแม่สรวย

2.2 การบวงสรวงบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ประกอบด้วย คำบวงสรวง 21 คำบวงสรวง ดังต่อไปนี้ คำบวงสรวงขอขมาพญานาคที่บนพระมหาเจดีย์คุ้มเวียงสรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย คำบวงสรวงพิธีสงฆ์ คำบวงสรวงสังเคราะห์นระรา คำบวงสรวงพิธีสงเคราะห์เรือน คำบวงสรวงพิธีบูชาเทวดา 9 หมู่ คำบวงสรวงพิธีส่งอุบาศ์ว้อม คำ

บวงสรวงส่งขึ้นเรือน คำบวงสรวงพิธีส่งจันทน์ คำบวงสรวงพิธีส่งจันทน์ คำบวงสรวงบูชาส่ง แม้งบังแมงเพียง นกหนูก้วนข้าวและหน่วยไม้ คำบวงสรวงบูชาขึ้นตัวตั่งสี่ คำบวงสรวงบูชาตั่งศาล พระภูมิ คำบวงสรวงบูชาพญานาคในโอกาสที่จะสร้างบ้านใหม่ คำบวงสรวงส่งเคราะห์ปีใหม่ คำบวงสรวงเพื่อส่งผี คำ

บวงสรวงพิธีส่งเคราะห์รวม คำบวงสรวงพิธีส่งเกิด คำบวงสรวงพิธีบูชาส่งเถนหลวง คำบวงสรวงพิธีบูชาส่งชืด (จัญไร) ตกบ้านเรือน คำบวงสรวงพิธีบูชาผีห้าผี เข็ญตกบ้านเมือง และคำบวงสรวงพิธีส่งเคราะห์คนป่วย

ตารางที่ 2 ประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดเชียงราย

คำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย		
1. การบวงสรวงบูชาเพื่อยกย่องสดุดีกษัตริย์หรือบุคคลสำคัญที่มีคุณูปการต่อบ้านเมืองและประชาชนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ		
ชื่อพิธีกรรมบวงสรวง	วัตถุประสงค์ในการบวงสรวง	ฤดูกาลที่บวงสรวงหรือช่วงเวลาที่มีการบวงสรวง
1.1 คำบวงสรวงพ่อขุนเม็งรายมหาราช	เพื่อสดุดีและรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณและพระบุญญาบารมีแห่งพ่อขุนเม็งรายมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้สถาปนานครเชียงราย เป็นปึกแผ่นมั่นคงจวบจนถึงปัจจุบัน	เดือนมกราคม ของทุกปี
1.2 คำบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	เพื่อสดุดีและรำลึกถึงพระราชวีรกรรม พระมหากษัตริย์คุณ และพระบุญญาบารมีแห่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่พระองค์ได้ทรงปกป้องบ้านเมืองให้มั่นคง ปลอดภัย และดำรงความเป็นชาติไทยจวบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งครั้งหนึ่งในอดีต พระองค์ได้เสด็จกรีธาทัพผ่านพื้นที่อำเภอแม่สรวย จ.เชียงราย	25 มกราคม ของทุกปี
1.3 คำบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ	เพื่อสดุดีและรำลึกถึงพระกษัตริย์คุณและพระปรีชาสามารถที่พระองค์ทรงเป็นผู้วางรากฐานและองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์เป็นแบบอย่างทางวิชาการ จนได้รับการถวายพระสมัญญา เป็นบิดาแห่งการท่องเที่ยวไทย	เดือนมิถุนายน ของทุกปี

ตารางที่ 2 ประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดเชียงราย(ต่อ)

2. การบวงสรวงบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ		
ชื่อพิธีกรรมบวงสรวง	วัตถุประสงค์ในการบวงสรวง	ฤดูกาลที่บวงสรวงหรือช่วงเวลาที่มีการบวงสรวง
2.1 คำบวงสรวงขอขมาพญานาคที่บนพระมหาเจดีย์คุ่มเวียงสรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย	เพื่อจัดพิธีบวงสรวงขอขมาพญานาคที่พระมหาเจดีย์คุ่มเวียงสรวย อันจะก่อให้เกิดความสุขสงบ ร่มเย็น และเป็นสิริมงคลต่อไป (เมื่อประกอบพิธีบวงสรวงบูชาอย่างถูกต้องตามธรรมเนียมปฏิบัติแบบล้านนาแล้ว เหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นก็เริ่มทุเลาเบาบางจนไม่เคยมีผู้ใดได้พบเห็นนิมิตหรือปรากฏการณ์ใด ๆ อีกเลย)	เนื่องจากพื้นที่บริเวณนั้น ๆ มักจะเกิดปรากฏการณ์แปลก ๆ บางครั้งก็มีผู้พบเห็นเหมือนมีพญานาคใหญ่เลื้อยผ่าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อและสันนิษฐานกันว่าน่าจะเป็นพญานาคที่มาสำแดงปรากฏกายให้เห็น และในช่วงปีหลัง ๆ มานี้ พื้นที่บริเวณนี้ก็มักจะถูกน้ำท่วมอยู่เสมอ ๆ จึงได้มีการประชุมหารือเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาและสร้างความสบายใจแก่ชาวบ้าน
2.2 คำบวงสรวงพิธีส่งแทน	เพื่อทำพิธีบวงสรวงส่งแทนให้หายหรืออาการทุเลาเบาบางจากการเจ็บไข้ได้ป่วย	เมื่อบุคคลหญิงหรือชายที่เจ็บไข้ได้ป่วย ได้ไปรักษามาแล้วกับหมอหลาย ๆ คนแต่ยังไม่หาย กินยามามากมายแต่ก็ยังไม่ดีขึ้น หรือไม่หายสักที ให้ทำพิธีบวงสรวงส่งแทน เชื่อว่าจะหายและทุเลาจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น ๆ ในที่สุด
2.3 คำบวงสรวงส่งเคราะห์เคราะห์และโชคดี หายจากอาการเจ็บป่วยและชนะคดีความ	เพื่อทำพิธีบวงสรวงส่งเคราะห์เคราะห์และโชคดี หายจากอาการเจ็บป่วยและชนะคดีความ	เมื่อ บุคคลหญิงชายผู้ใดมีเคราะห์หรือโชคน่ากลัว เช่น มีคดีความต้องขึ้นโรงขึ้นศาล ไฟไหม้บ้าน เดินทางไปในทิศทางไหนก็พบแต่เรื่องเคราะห์ร้าย ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย มีความทุกข์ใจ ต้องลำบากยากเข็ญ มีเรื่องให้เสียเงินเสียทองกินไม่ได้ นอนไม่หลับ เป็นโรคภัยไข้เจ็บบ่อย ๆ รักษาไม่หายขาด สะดุ้งตื่นนอนบ่อย ๆ มักจะฝันร้ายอยู่เสมอ ๆ

ตารางที่ 2 ประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดเชียงราย(ต่อ)

2. การบวงสรวงบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ		
ชื่อพิธีกรรมบวงสรวง	วัตถุประสงค์ในการบวงสรวง	ฤดูกาลที่บวงสรวงหรือห้วงเวลาที่มีการบวงสรวง
2.4 คำบวงสรวงพิธีสงเคราะห์เรือน	เพื่อก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยและครอบครัว	เมื่อมีความว่าวุ่นใจ เดือดร้อนใจ อยู่ไม่สงบสุข มีแต่เรื่องราวอัปมงคลเกิดขึ้นในบ้าน เช่น ไฟไหม้ ข้าวของตกหล่นเสียหาย ผู้คนในบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยวนเวียนกันเรื่อยไป หรือถูกคดีความฟ้องร้องต้องขึ้นโรงขึ้นศาล ฯลฯ จึงต้องมีการบวงสรวงสงเคราะห์เรือน
2.5 คำบวงสรวงพิธีบูชาเทวดา 9 หมู่	เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่มีความสุข ทำอะไรก็เจริญงอกงาม หายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วย	เมื่อมีความเป็นอยู่ที่ไม่สบาย (สามวันดี สี่วันไข้) ทำอะไรก็ไม่เจริญงอกงาม มักเจ็บไข้ได้ป่วยไม่สบายบ่อย ๆ กินอะไรก็ไม่อร่อย (กินข้าวบ่ล้า กินน้ำบ่ลง)
2.6 คำบวงสรวงพิธีส่งอุบารห์รวม	เพื่อบรรเทาเบาบางอุบารห์ทั้งหลายที่บังเกิดกับชีวิต หรือปรากฏให้เห็น มีลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากธรรมดาที่เคยเป็น มาปรากฏสำแดงให้บุคคลได้พบเห็น ดังนั้นหากเกิดอุบารห์ขึ้นที่ไหนเมื่อไหร่ ต้องรีบทำพิธีบวงสรวงแก้ไขภายใน 3 - 7 วันทันที	เมื่อบังเกิดปรากฏการณ์หรือลักษณะผิดแผกแตกต่างไปจากธรรมดาที่เคยเป็น มาปรากฏสำแดงให้บุคคลได้พบเห็น
2.7 คำบวงสรวงส่งขึ้นเรือน (กรณีเกิดเหตุการณ์งูเลื้อยขึ้นบ้านหรือเข้าไปในบ้าน)	เพื่อปัดเป่าความอัปมงคลและความโชคร้าย หรือขจัดสิ่งอัปมงคลทั้งหลายที่เข้าไปในบ้าน ดังนั้นบุคคลในครอบครัวหรือในบ้านเรือนนั้น จักต้องทำพิธีบวงสรวงส่งงูเพื่อล้างอัปมงคลนั้น ๆ ให้สูญสลายไป	เมื่อปรากฏมีงูเลื้อยเข้าบ้าน หรือเลื้อยขึ้นไปบนบ้าน ถือว่าเป็นอุบารห์หรือนำสิ่งอัปมงคลเข้าไปในบ้านนั้น ๆ
2.8 คำบวงสรวงพิธีส่งจนหน้า	เพื่อบรรเทาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ค่อยสบาย หรือส่งเสริมดวงชะตาให้ดีขึ้น	เมื่อมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ค่อยสบาย ดวงชะตาไม่ค่อยจะดี มีเรื่องให้เสียเงินเสียทอง บางครั้งก็ถูกคดีความโดยไม่รู้ตัว เต็มที่เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอะไรอยู่เรื่อย ๆ (บีดก็เป็นนั้น บีดก็เป็นนี้)

ตารางที่ 2 ประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดเชียงราย(ต่อ)

2. การบวงสรวงบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ		
ชื่อพิธีกรรมบวงสรวง	วัตถุประสงค์ในการบวงสรวง	ฤดูกาลที่บวงสรวงหรือช่วงเวลาที่มีการบวงสรวง
2.9 คำบวงสรวงพิธีสงฆ์หลัง	เพื่อบรรเทาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ค่อยสบาย หรือส่งเสริมดวงชะตาให้ดีขึ้น	เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ค่อยสบาย ดวงชะตาไม่ค่อยจะดี มีเรื่องให้เสียเงินเสียทอง บางครั้งก็ถูกคดีความโดยไม่รู้ตัว เดียวก็เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอะไรอยู่เรื่อย ๆ (บีดก็เป็นนั้น บีดก็เป็นนี้)
2.10 คำบวงสรวงบูชาส่งแม่บั้ง แมงเพียง นกหนู ก้าวข้าวและหน่วยไม้	เพื่อเสริมสร้างพลังใจและบังเกิดโชคลาภ สวัสดิ์ในการทำเกษตร เช่น ปลูกข้าว ทำสวนผลไม้ ให้ผลิตผลการเกษตรปราศจากปัญหาเกี่ยวกับแมลงที่มารบกวน รวมไปถึงเหล่าศัตรูของพืชผักเหล่านี้ เช่น หนู เพี้ย นก หนอน (แมงบั้ง)	เมื่อประสบปัญหาเกี่ยวกับแมลงที่มารบกวนการทำเกษตร รวมไปถึงเหล่าศัตรูของพืชผักเหล่านี้ เช่น หนู เพี้ย นก หนอน (แมงบั้ง)
2.11 คำบวงสรวงบูชาขึ้นต้าวตั้งสี่	เพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว และเพื่อป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวล้านนาในเชียงราย เมื่อจะจัดงานมงคลใด ๆ	เมื่อจะจัดงานมงคล ๆ ต่าง เช่น แบ่งบ้านใหม่ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญเบิกฤดูบวชพระ ฉลองวัดวาอาราม และงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ไนงานเทศกาลตรุษสงกรานต์ ก็มักจะมีการบวงสรวงบูชาขึ้นต้าวตั้งสี่เสียก่อน
2.12 คำบวงสรวงบูชาตั้งศาลพระภูมิ	เพื่อบวงสรวงบูชาและอัญเชิญเจ้าที่เจ้าทางมาอยู่ยังอารามและที่พำนักที่เรียกว่า ศาลเพียงตา หรือศาล ที่จัดหามาให้ และบางบ้านที่มีฐานะอาจมีการบวงสรวงบูชาเพื่ออัญเชิญเทพยดาที่เรียกว่า “พระภูมิ” มาปกป้องรักษาดูแลในเขตคามบ้านช่องที่อยู่อาศัยนั้น โดยตั้งศาลพระภูมิที่มีลักษณะสูงกว่าศาลเจ้าที่ ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวมาจะช่วยเสริมสร้างขวัญกำลังใจ และเพิ่มความเชื่อมั่นในการเข้าอยู่อาศัยให้แก่เจ้าของบ้านได้ว่าจะอาศัยอยู่ในบ้านนั้น ๆ อย่างมีความสุขเป็นอย่างดี (การปลูกสร้างบ้านเรือนและที่อยู่อาศัยในผืนแผ่นดินทุกแห่ง ธรรมเนียมไทยล้านนาเชื้อ	โอกาสที่ก่อสร้างบ้านใหม่เรียบร้อยแล้ว จึงจัดตั้งศาลขึ้นในบริเวณบ้าน

ตารางที่ 2 ประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดเชียงราย(ต่อ)

2. การบวงสรวงบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ		
ชื่อพิธีกรรมบวงสรวง	วัตถุประสงค์ในการบวงสรวง	ฤดูกาลที่บวงสรวงหรือช่วงเวลาที่มีการบวงสรวง
	ว่าผืนแผ่นดินทุกแห่งจะมีผู้ดูแลรักษาอยู่ อาจเป็นดวงวิญญาณของบุคคลที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินนั้น ๆ ที่มีความหวงแหนที่ดินบริเวณนั้น ๆ หรืออาจเป็นดวงวิญญาณของสัมภเวสีที่เร่ร่อนวนเวียนอยู่ในบริเวณนั้น ๆ)	
2.13 คำบวงสรวงบูชาพญานาค ในโอกาสที่จะสร้างบ้านใหม่	เพื่อทำพิธีบวงสรวงบูชาพญานาคที่สถิตอยู่ใต้ผืนดินแห่งนั้น นับว่าเป็นการขอขมา และขอใช้ผืนดินแห่งนั้นเพื่อการอยู่อาศัยอย่างสงบสุข โดยปราศจากการรังควานจากเภทภัยและภัยอันตรายทั้งปวง เนื่องจากความเชื่อของชาวล้านนา ดั้งเดิมส่งอิทธิพลมายังรุ่นปัจจุบัน เกี่ยวกับเรื่องราวของผืนดินทุกแห่ง ภายใต้อผืนดินนั้น ๆ มักมีพญานาคอาศัยอยู่ หรือที่เรียกว่า “เมืองใต้บาดาล”	ก่อนการลงเสาปลูกสร้างเรือนใหม่ เจ้าบ้านหรือเจ้าของที่ดินที่คิดสร้างบ้านจะต้องทำพิธีบวงสรวงเพื่อขอขมาพญานาคที่รักษาผืนดินบริเวณนั้น เพื่อความเป็นสิริมงคลและก่อให้เกิดความสบายใจตามธรรมเนียมของชาวล้านนา
2.14 คำบวงสรวงส่งเคราะห์ปีใหม่	เพื่อให้เคราะห์ภัยไข้เจ็บได้หายหรือทุเลาเบาบางลง หรือเป็นการทำตามประเพณีนิยมของชาวล้านนา เชื่อว่าช่วยสร้างขวัญกำลังใจ เสริมบารมี เสริมดวง ก่อให้เกิดความสบายใจ ขจัดเสนียดจัญไรทั้งปวง	เมื่อมีเคราะห์ภัยไข้เจ็บ
2.15 คำบวงสรวงเพื่อส่งผี	เพื่อบวงสรวงส่งผี เพื่อให้หายจากอาการเจ็บป่วยนั้น	เมื่อมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของบุคคล ที่รักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว แต่ไม่หายขาด หรือมีลักษณะการป่วยสามวันสี่คืนไข้หรือหลังจากเดินทางไปในทิศทางต่าง ๆ แล้ว เมื่อกลับมาถึงเคหสถาน ก็มีอาการป่วยขึ้นมาโดยกะทันหัน เชื่อว่ามีดวงวิญญาณของภูตผีติดตามมา

ตารางที่ 2 ประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดเชียงราย(ต่อ)

2. การบวงสรวงบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ		
ชื่อพิธีกรรมบวงสรวง	วัตถุประสงค์ในการบวงสรวง	ฤดูกาลที่บวงสรวงหรือช่วงเวลาที่มีการบวงสรวง
2.16 คำบวงสรวงพิธีส่งเคราะห์รวม	เพื่อบูชาส่งเคราะห์รวมให้บังเกิดโชคดีและคล้วคลาดจากเคราะห์หามยามร้ายทั้งปวง	เมื่อเกิดมีโทษ เป็นถ้อยความหรือคดีความ ถูกกล่าวหาหนี้ชี้โทษ ถูกเคราะห์หามยามร้าย เกิดอุบัติเหตุต่างๆ ถูกใส่ความ กระทำสิ่งใดก็มักเสื่อมเสียไม่ได้ผล
2.17 คำบวงสรวงพิธีส่งเกิด	เพื่อบูชาให้แก่เด็กน้อย (ลูกอ่อน) ชายหญิงที่อยู่ไม่สุขสบาย และมีร้องไห้ในเวลากลางคืน เป็นเปลี้ยเป็นค่อมให้หายจากอาการและสิ่งที่เป็	เมื่อเด็กน้อย (ลูกอ่อน) ชายหญิงที่อยู่ไม่สุขสบาย มักร้องไห้ในเวลากลางคืน เป็นเปลี้ยเป็นค่อม เหล่านี้ท่านถือว่า แม่เกิด (แม่สื่อ) จะมาตามเอา ก็ให้ส่งของแลกเปลี่ยนไปให้แม่เกิดเสีย ก็จะหายแล ฯ
2.18 คำบวงสรวงพิธีบูชาส่งแกนหลวง	เพื่อให้หายจากโรคภัย อายุยืนยาวและมีชีวิตที่สุขสบาย	เมื่อถึงวันคล้ายวันเกิดของตนก็ทำพิธีบูชาปู่แกนเสีย หรือถ้าใครอยู่ไม่สุขสบาย ต้องกินยา แก้ไขด้วยวิธีใดก็ไม่หาย อาจถูกคำสาปแช่งของปู่แกนหลวง ให้ทำพิธีบูชาส่งแกนเสียเถิด (โบราณเชื่อว่า ปู่สังเกียะ ยาสังเกียะ อันมีมาในพรหมชาติ กล่าวไว้ว่าท่านทั้งสองเป็นผู้ให้กำเนิดแห่งมนุษย์ชายหญิง เป็นผู้ให้อนุญาตแบ่งปันให้มนุษย์มาเกิด และเวลามาเกิดแล้วบางคนก็คิดถึงหา ก็ยอมทำสักการบูชา บางคนก็ลืมบุญคุณท่านปู่แกนยอมแช่งตำไว้ต่าง ๆ นานา)
2.19 คำบวงสรวงพิธีบูชาส่งชีวิต (จัญไร) ตกบ้านเรือน	เพื่อทำพิธีบูชาส่งชีวิต (จัญไร) ตกบ้านเรือน ให้บ้านเรือนและผู้อยู่อาศัยมีความสงบสุข ร่มเย็น มีโชคลาภสวัสดิ	เมื่อบ้านเรือนใดตกขี้ต มีความเป็นอยู่ไม่ค่อยสุขสบาย เจ็บไข้ได้ป่วย เดียวคนหนึ่งลูก เดียวคนหนึ่งนอน ตลอดปีตลอดเดือน หรือมักเกิดถ้อยคดีความ ตกเบียดเสียของ ลูกเสียเมียตาย มีข้าวของสิ่งใดก็ฉิบหายวายสิ้น บางทีก็เกิด

ตารางที่ 2 ประเภทของคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดเชียงราย(ต่อ)

2. การบวงสรวงบูชาเพื่อแสดงออกถึงความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ		
ชื่อพิธีกรรมบวงสรวง	วัตถุประสงค์ในการบวงสรวง	ฤดูกาลที่บวงสรวงหรือช่วงเวลาที่มีการบวงสรวง
		วิกัลจรีต ติดเป็นบ้า มักจะมีเหตุร้ายต่าง ๆ เกิดขึ้นในบ้าน ตลอดจนสัตว์เลี้ยงเสมอ (ลักษณะของเรือนขีตนั้นคือ รื้อเอาเรือนหลายหลังมาปลูกเป็นหลังเดียว เรือนล้มลุกคือรื้อวันนี้ปลูกสร้างวันนี้ เรือนโย้จะล้มแล้ว ชักตึงให้กลับคืน สืบต่อเรือนนอนเก่าเพิ่มขึ้นอีกหลังหนึ่ง ตั้งบ้านเรือนกวมที่เก่าของเจ้านายท้าวพญา ปลูกเรือนกวมทางหลวง ได้ถมน้ำบ่อเก่า ถมสระหนองเก่า ถมบวกวายเก่า เหล่านี้เป็นต้น โบราณถือว่าเป็นเรื่องสำคัญคนใดทำลงไปมักเป็นเสนียดจัญไรชืดตกตัว และครอบครัวมักได้รับอันตรายเป็นไปต่าง ๆ เมื่อท่านรู้ว่าได้ทำผิดอันเป็นขีตหรือจัญไรเช่นดั่งว่า ก็ควรทำพิธีบูชาส่งขีตเสียเถิด)
2.20 คำบวงสรวงพิธีบูชาผีห้าผีเข็ญ ตกบ้านเมือง	เพื่อทำพิธีบูชาผีห้าผีเข็ญ ตกบ้านเมือง ให้เกิดความสุข สันติ และความสงบร่มเย็นแก่ผู้อยู่อาศัยในบ้านเมืองนั้น ๆ	เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่คนในครอบครัวหรือในบ้านเรือน หรืออาจหมายรวมถึงคนในบ้านในเมือง ตลอดถึงสัตว์เลี้ยง มักเจ็บไข้ได้ป่วยล้มตายกันมาก ๆ อย่างผิดปกติ โบราณกล่าวว่าอาจเป็นเพราะอิทธิพลของผีห้าผีเข็ญ ตกบ้านเมือง ให้ทำพิธีบูชาเสีย จะหายและปลอดภัย
2.21 คำบวงสรวงพิธีส่งเคราะห์คนเคราะห์คนป่วย	เพื่อจัดทำพิธีบวงสรวงส่งเคราะห์คนป่วยให้หายจากอาการเจ็บป่วยทั้งปวง	เมื่อมีคนเจ็บไข้ไม่สบาย เป็นพยาธิ แรมปีแรมเดือน กินหยูกยาก็ไม่รู้หาย มาขาด บางทีหายแล้วก็กลับเป็นอีกอาการป่วยเช่นนี้ โหราจารย์โบราณท่านกล่าวว่า มักมีเหตุขัดข้องบางอย่าง ถึงได้เป็นเช่นนั้น ควรจัดทำพิธีบวงสรวงส่งเคราะห์คนป่วยเสีย ก็จะได้ดีและหายขาด

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคำบวงสรวงใน ประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต ของประชาชนในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยเลือกกลุ่มพื้นที่ เก็บข้อมูลจาก 4 อำเภอ ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งพื้นที่ที่ เลือกศึกษานั้นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ แตกต่างกันอย่างชัดเจน และวิทยากรผู้ให้ข้อมูลก็คือผู้นำใน การประกอบพิธีกรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ที่เรียกว่า พ่อป้ออาจารย์ (ปู่จ๋าน) ซึ่งแต่ละท่านล้วนผ่านการ บวชเรียนมาแล้วทั้งสิ้น และค่อนข้างมีวิสัยทัศน์เป็นที่ เคารพนับถือของประชาชนในท้องถิ่น ประการสำคัญ คือทุกท่านมีความเชี่ยวชาญในการอ่านและเขียน ตัวอักษรธรรมล้านนาเป็นอย่างดี พิธีกรรมการ บวงสรวงจึงเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กับ การใช้ชีวิตของผู้คนนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปหลายประการเกี่ยวกับคำ บวงสรวงและพิธีกรรมการบวงสรวงดังที่ได้นำเสนอไว้ ในส่วนสรุปผลการวิจัย ทั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ เกี่ยวกับเรื่องความสำคัญของคำบวงสรวง การอนุรักษ์ และสืบทอดคำบวงสรวง และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ของประชาชนในปัจจุบัน ที่จะอภิปรายเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

1. ด้านความสำคัญของคำบวงสรวง

จะเห็นได้ว่า คำบวงสรวงมีความสำคัญต่อการจัด ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงราย นับเป็นหัวใจสำคัญเบื้องต้นก่อนที่จะมีการประกอบ พิธีกรรมตามประเพณี ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางตาม ทฤษฎีหน้าที่นิยม ที่โบรนิสสลอร์ นาลิโนวสกี (อ้างใน บุญเต็ม พันธรอบ, 2526 : 84) [7] ระบุไว้ กล่าวคือ หน้าที่ของวัฒนธรรม คือ ตอบสนองความต้องการทาง จิตและชีวภาพ ดังนั้นจึงต้องการสร้างวัฒนธรรมเพื่อ ตอบสนองความต้องการระดับต่าง ๆ ทั้งความต้องการ ทางชีวภาพ ความต้องการของมนุษย์ และบูรณาการ ทางสังคม โดยคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรม ต่าง ๆ ส่วนใหญ่แล้วจะมีการสืบทอดทั้งโดยทาง มุข ปาฐะและลายลักษณ์อักษร โดยมีผู้นำในการประกอบ พิธีกรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ที่เรียกว่า พ่อป้ออาจารย์ เป็นผู้กล่าวคำบวงสรวงและ

กล่าวนำถวายเครื่องสังเวย ทั้งนี้เนื้อหาของคำ บวงสรวงโดยภาพรวมมักจะแสดงออกถึงความเคารพ นับถือยำเกรง ความจงรักภักดี ความศรัทธา การ พรรณนาถึงสรรพคุณงามความดีและคุณูปการของสิ่ง ที่บวงสรวงสังเวย การขอภัยในสิ่งหรือการกระทำที่ ไม่เหมาะสมหรือผิดพลาดไป การปวารณาถึงการที่จะ กระทำความดี (หิริโอตตปัสสะ) ตลอดจนการขอพลัง และอำนาจแห่งสิ่งที่บวงสรวงได้ดลบันดาลให้ผู้ที่มีส่วน หรือเข้าร่วมในพิธีกรรมและประเพณีบวงสรวงนั้น ๆ ให้มีความร่มเย็นเป็นสุข สามารถดำเนินภารกิจและ ดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข ประสบความสำเร็จใน สิ่งอันพึงปรารถนาทุกประการ สอดคล้องกับงานวิจัย ของ ยูพิน จันทรเรือง และคณะ (2552 : 91) [10] ที่ได้ ศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญและพิธีกรรมที่ปรากฏในคำ บันปอนล้านนา พบว่า มีความสำคัญในฐานะเป็นการ แสดงออกถึงการขอภัยของผู้บวช การให้ภัยของผู้ใหญ่ การเคารพนับถือในหมู่คณะหรือในสังคม เดียวกัน ตลอดจนถึงการส่งเสริมให้เป็นคนกตัญญู กตเวทิต่อผู้ที่มีพระคุณ ผู้อาวุโส รวมถึงเป็นการ แสดงออกถึงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วีรบุรุษหรือ ผู้มีบุญคุณในอดีต และเทพยดาที่ปกปักรักษามนุษย์ และธรรมชาติ เป็นการส่งเสริมให้เป็นผู้เสียสละ และ กล่อมเกลาจิตใจให้เป็นคนที่มีสมบุรณ์ นอกจากนี้ยัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ คีตฤทธิ พันธุ์วิไล (2527) [11] ที่ศึกษารูปแบบการใช้ภาษาและศิลปะการเรียบ เรียงถ้อยคำในบทสวดวิญญจากอำเภอลับแล จังหวัด อุตรดิตถ์ ที่พบว่าในบทสวดวิญญจะปรากฏความเชื่อใน สิ่งที่เหนือธรรมชาติและคำนิยามทางสังคมหลาย ประการ เช่น ความกตัญญูรู้คุณ การเคารพเชื่อฟัง ผู้ใหญ่ ความ โอบอ้อมอารี ความสันโดษ ความมั่งมี ทรัพย์สิน ความรับผิดชอบของสามีภรรยา การแต่งกาย การรักษาเกียรติยศชื่อเสียง

คำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ทาง ล้านนาในจังหวัดเชียงราย เป็นวรรณกรรมที่มีทั้งร้อย แก้วและร้อยกรอง ที่สั่งสมและถ่ายทอดผ่านทางมุข ปาฐะและลายลักษณ์อักษร โดยนำมาสวดอ่านเป็น ทำนอง มีท่วงทำนองสวดอ่านต่างกันไป ขึ้นอยู่กับผู้นำ

ในการประกอบพิธีกรรมในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องราวและประเพณีพิธีกรรมการบวงสรวง แสดงออกผ่านอารมณ์และพิธีกรรมที่เข้มข้นศักดิ์สิทธิ์ในขณะกล่าวคำบวงสรวง ถูกถ่ายทอดและซึมซาบผ่านจิตใจของประชาชน ส่งผลต่อสภาพการดำเนินชีวิต และสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมตลอดจนการแสดงออกถึงความเคารพเชื่อฟัง ความกตัญญูทวดเวท ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ การสรรเสริญสวดวิกรรมของวีรบุรุษ การยึดมั่นในความดีงามและประเพณีปฏิบัติ จึงนับเป็นการรักษาไว้ซึ่งระบบแห่งสังคมและก่อให้เกิดสันติสุขแก่ชีวิตและสังคมโดยภาพรวม

นอกจากนี้คำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาในจังหวัดเชียงราย ยังมีความสำคัญเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ช่วยเติมเต็มความสมบูรณ์ในการดำรงชีวิตของประชาชนจังหวัดเชียงราย เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ช่วยเยียวยาความเจ็บป่วยทางใจ และส่งเสริมกำลังใจให้แก่ประชาชนและชุมชนให้มีความสมัครสมานสามัคคีกัน สร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สร้างความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพหรือประกอบกิจการต่าง ๆ เป็นที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและก่อให้เกิดหิริโอตตัมปะ สร้างความตระหนักให้บุคคลเป็นผู้มีความกตัญญูรู้และสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ อาทิ กษัตริย์ วีรชน บรรพบุรุษ เป็นต้น รวมทั้งเป็นเครื่องมือที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่น แสดงออกถึงความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและความอ่อนน้อมถ่อมตน และสร้างความสงบร่มเย็นให้เกิดขึ้นในชุมชนและท้องถิ่น

2. ด้านการอนุรักษ์และสืบทอดคำบวงสรวง

ผู้วิจัยพบว่าในด้านนี้ค่อนข้างน่าเป็นห่วง เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเหตุผลสำคัญ สอดคล้องกับทฤษฎีในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ กาญจนนา อินทรสุนานนท์ (2541 : 108 -109) [8] เสนอไว้ กล่าวคือ ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ด้านชีววิทยา ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรม เป็นปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดคนที่สืบทอดในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นกลาง

และรุ่นใหม่ ๆ ขาดทักษะในการอ่านและการเขียนตัวอักษรธรรมล้านนา ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง ยังขาดการถ่ายทอดข้อมูลไปยังรุ่นลูกหลาน หรือถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่น ๆ ในชุมชน และไม่มีการเก็บรักษาคำบวงสรวงอย่างเป็นระบบ เพราะส่วนใหญ่คำบวงสรวงนั้นได้รับการถ่ายทอดโดยทางมุขปาฐะ และที่เป็นลายลักษณ์อักษรก็เขียนไว้เป็นอักษรธรรมล้านนา จึงยากแก่การที่คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันจะรับช่วงต่อ หรือสืบทอด เพราะมีปัญหาในการอ่านอักษรธรรมล้านนา ประกอบกับขาดแรงจูงใจการศึกษาเรียนรู้ ส่งผลให้คำบวงสรวงกลายเป็นองค์ความรู้หรือเรื่องราวเฉพาะของกลุ่มคนสูงอายุในพื้นที่เท่านั้น จึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่จะเข้าถึงคำบวงสรวงต่าง ๆ ได้ ประกอบกับช่องว่างระหว่าง พ่อปู่อาจารย์กับคนรุ่นใหม่ที่มีได้มีการถ่ายทอดข้อมูลและวิธีการในการที่จะศึกษาเรื่องคำบวงสรวง สำหรับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้ในวันคำบวงสรวงและพิธีกรรมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ อาจจะต้องสูญสลายไปในที่สุดตามกาลเวลาที่ล่วงเลยไป และมรดกกรรมของผู้นำในการประกอบพิธีกรรมรุ่นที่ยังหลงเหลืออยู่

นอกจากนี้ มีบางคนที่มีความรู้ในวัยกลางคนและเคยผ่านการบวชเรียนมาแล้ว ซึ่งทางล้านนา เรียกว่าน้อยหนาน เคยเข้ามารับช่วงต่อในการอนุรักษ์และสืบทอดในฐานะการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง แต่ก็เป็นอย่างที่ไม่ยาวนานก็ต้องวางมือและเลิกร้างไป เนื่องจากความหวาดกลัวและขาดความเชื่อมั่นที่จะประกอบพิธีกรรม หรือเกรงว่าจะมีอันเป็นไปในกรณีที่ไม่ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงสถานที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญาณ ซึ่งภาษาทางล้านนาเรียกว่า “แป้” โดยคติล้านนาเชื่อว่าผู้นำประกอบพิธีกรรมต้องมีวิชาอาคมหรือของดีคุ้มครองตนเอง หรือมีวิชาอาคมแก่กล้า มีเครื่องรางของขลังคุ้มครองกาย จึงส่งผลต่อผู้รับสืบทอดคำบวงสรวงและประกอบพิธีกรรมรุ่นใหม่ ๆ ที่วันแกรงและเริ่มห่างหายไปจากพิธีกรรม ดังนั้นจึงนับเป็นปัญหาสำคัญที่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรจะได้ร่วมมือกันในอนาคตที่จะอนุรักษ์คำบวงสรวงประเพณี และพิธีกรรมทางล้านนาดั้งเดิมที่บรรพบุรุษ

ได้สั่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาแก่นุชนรุ่นหลังไม่ให้สูญหายไปจากสังคมล้านนาในจังหวัดเชียงราย และช่วยกันธำรงรักษาพิธีกรรมและประเพณีบวงสรวงต่าง ๆ ให้ดำรงอยู่คู่ผืนดินล้านนาจังหวัดเชียงรายอย่างยั่งยืน

3. ด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชนในปัจจุบัน

คำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนายังคงมีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนชาวเชียงรายอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ในหลายพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย เนื่องมาจากความเชื่อถือ ความเคารพ ความศรัทธาของประชาชนชาวเชียงรายที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดวงวิญญาณ และสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือแม้แต่เป็นการสร้างเสริมพลังใจ ความเชื่อมั่น ก่อนที่จะเริ่มต้นประกอบการมงคลใด ๆ ที่กำหนดขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ หรือเพื่อหนุนใจให้มีพลังที่จะสามารถขับเคลื่อนความก้าวหน้าให้แก่ชีวิตและการประกอบสัมมาอาชีพอย่างสุจริต สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวเชียงรายหลายด้าน อาทิ ด้านความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างแน่นแฟ้นกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เห็นได้จากการสร้างบ้านเรือนใหม่ of ชาวเชียงรายในปัจจุบัน ต้องมีการบวงสรวงพยานาก่อนการก่อสร้างอยู่เสมอ ด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในด้านการประกอบอาชีพ เห็นได้จากการประกอบพิธีบวงสรวงบูชา ในลักษณะที่เรียกว่า “การบนบานศาลกล่าว” ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษ เพื่อขอให้ลูกหลานได้งานทำที่ดีหรือเพื่อสอบเข้ารับราชการ ด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตด้านสุขภาพ เห็นได้จากเวลาที่บุคคลในครอบครัวเจ็บป่วย รักษาแล้วแต่ไม่หายขาด ก็จะจัดพิธีกรรมบวงสรวงเพื่อส่งเคราะห์ ด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตด้านการให้ความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมการบวงสรวงต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น การบวงสรวงสดุดีพ่อขุนเม็งรายมหาราช การบวงสรวงสดุดีสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การบวงสรวงสักการะดวงวิญญาณหรือผีบรรพบุรุษ การบวงสรวงสักการะเสาหลักเมือง

หรือเสาสะดือเมืองเชียงราย ด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นได้จากพิธีกรรมการบวงสรวงที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และสร้างความตระหนักให้แก่บุคคลในท้องถิ่น อาทิ การบวงสรวงเทพยดาที่รักษาแม่น้ำ หรือป่าไม้ เช่น การบวงสรวงหนองหลวงที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

การบวงสรวงทั้งหลายที่กล่าวถึงนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการบวงสรวงกับประเพณีและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวล้านนาจังหวัดเชียงรายในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตด้านการให้ความเคารพยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเรณู อรรถาเมศร์ (2528) [12] ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม พบว่า ชาวล้านนาไทยถือว่าธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นแหล่งความรู้ และเป็นที่มาของความงามและความรัก ธรรมชาติจึงมีคุณค่าอย่างมาก แต่ชาวล้านนาไทยยังเชื่อว่าธรรมชาติลงโทษมนุษย์ได้ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องผีมีบทบาทในสังคมมาก นอกจากนั้นงานวิจัยของ สิทธิ บุตรอินทร์ (2523) [13] ที่ศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวล้านนา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ชาวล้านนามองว่าชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องของธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ประสบล้วนเป็นอุบัติการณ์ของธรรมชาติและเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งปรากฏในลักษณะที่เราสัมผัสได้ทางหนึ่ง และธรรมชาติต่าง ๆ ก็ปรากฏอยู่ในตัวเราและรอบตัวเราอย่างมีความหมาย ชาวล้านนามองเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว จึงไม่ปฏิบัติกราดใด ๆ ในลักษณะเป็นการระราน ทำลายหรือล่วงละเมิดความเป็นไปของธรรมชาติ ตรงกันข้ามกลับหันมามอบรับและให้การพิทักษ์รักษา ประนีประนอมกับธรรมชาติ อันเป็นการแสดงออกซึ่งการรู้คุณค่าของธรรมชาตินั้นเอง ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวล้านนามองโลกและชีวิตในส่วนที่มีความสัมพันธ์

เป็นเหตุเป็นผลต่อกัน การได้สัมผัสกับธรรมชาติที่อยู่รอบตัวประกอบเข้ากับลัทธิความเชื่อ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางศาสนา ทำให้ชาวล้านนามีแนวคิดและความเชื่อเพิ่มขึ้นมาอีกระดับหนึ่งในสิ่งที่ละเอียดซับซ้อนลงไป หมายความว่า ปรากฏการณ์ของธรรมชาติที่มาสัมผัสกับชีวิตนั้น ไม่ได้สิ้นสุดเพียงแค่การได้เห็นและได้ยิน แต่จะมีบางสิ่งบางอย่างซ่อนเร้นอยู่ และบางสิ่งที่ว่านี่เองที่เป็นตัวบ่งการควบคุม หรือดำเนินการให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องเทพที่สิงสถิตอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น เมื่อเข้ามาผสมกับความคิดซึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่มีอยู่ก่อน ก็ยิ่งทำให้น่าเชื่อว่าธรรมชาติต้องมีสภาวะพิเศษแฝงอยู่ และสอดคล้องกับความคิดเห็นของ เสรี พงศ์พิศ (2540 : 43) [14] ประมวลได้ว่า ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมในการดำเนินชีวิตมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิต สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ ประการแรกความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก คนกับสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ ประการถัดมาความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน และประการสุดท้าย ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ ชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตอย่างมีเอกภาพ

จะเห็นได้ว่า คำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของจังหวัดเชียงรายยังคงความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดเชียงรายอย่างต่อเนื่องนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในแทบทุกพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย แม้ว่าจะมีปัญหาในการอนุรักษ์และสืบทอดในแง่ของผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมที่นับวันจะหาคนอ่านออกเขียนได้ และรู้ถึงลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมได้น้อยลงทุกที ส่วนทางด้านความเชื่อถือ ศรัทธาของประชาชนและสังคมปัจจุบันที่ให้การยอมรับและถือปฏิบัติจนนับเป็นกิจกรรมสำคัญประจำปี ในประเพณีและพิธีกรรมของจังหวัดเชียงราย โดยยังคงยึดถือแนวปฏิบัติตามหลักของล้านนาไม่เสื่อมคลาย และถือเป็นหน้าที่ของทุกคน

ที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเชียงรายทุกภาคส่วน ที่จะต้องร่วมแรงร่วมใจและช่วยกันอย่างจริงจังที่จะอนุรักษ์และสืบทอดคำบวงสรวงสำหรับใช้ในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ทางล้านนาในจังหวัดเชียงรายให้สามารถดำรงอยู่คู่แผ่นดินล้านนาเชียงรายอย่างมั่นคงตลอดไป

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น กระทรวงวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ รวมถึงหน่วยงานทางการศึกษาในท้องถิ่นทุกระดับ สามารถนำไปใช้เป็นเอกสารเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา เป็นการช่วยธำรงรักษาวัฒนธรรมอันดีงามที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดไว้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาอาจจะนำไปปรับใช้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นประจำสถาบันการศึกษาอีกแนวทางหนึ่ง

2. ควรนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการเรียนรู้หรือเป็นฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้าของครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนผู้ที่สนใจทั่วไป เพราะคำบวงสรวงนับเป็นภูมิปัญญาของล้านนาที่นับวันจะมีผู้น้อยลงไปเรื่อย ๆ และขาดการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับผู้ที่ศึกษาวิจัยในด้านนี้ยังมีน้อย

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรม ควรมีการตรวจสอบและชำระจัดระบบเรื่องของคำบวงสรวงและพิธีกรรมบวงสรวงของล้านนาในจังหวัดเชียงราย โดยขยายผลเพิ่มเติมจากงานวิจัยฉบับนี้

ข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่ปรากฏในคำบวงสรวงของล้านนาจังหวัดเชียงราย ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนล้านนา

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบ คำบวงสรวงล้านนากับคำบวงสรวงในภูมิภาคอื่น ๆ โดยอาจศึกษาเปรียบเทียบในด้านพิธีกรรม เนื้อหา คุณค่า

ที่ปรากฏ โครงสร้างและรูปแบบของฉันทลักษณ์ รวมทั้งภูมิปัญญา เป็นต้น

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคำบวงสรวงในด้านการวิเคราะห์ถ้อยคำและการใช้ภาษาของคำบวงสรวง เช่น มีการใช้ภาษาถิ่นปะปนบ้างหรือไม่ หรือมีการใช้ภาษาต่างประเทศเข้ามาบ้างน้อยเพียงใด

4. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย

5. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาในพื้นที่อำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเชียงราย นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในขอบเขตงานวิจัยของงานวิจัยเล่มนี้

6. ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบคำบวงสรวงในประเพณีและพิธีกรรมทางล้านนาของจังหวัดเชียงรายกับคำบวงสรวงในประเทศอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

บรรณานุกรม

- [1] อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). **วรรณกรรมล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [2] ศิลปากร, กรม. (2540). **วรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น**. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- [3] ปรียา หิรัญประดิษฐ์, เรือเอกหญิง. (2549). **การศึกษาวรรณคดีสมัยอยุธยา**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาราช.
- [4] สุริยา บรรพลา. (2545). **พิธีกรรมเลี้ยงปี** อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย.: วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา). เลย: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเลย.
- [5] จินดา แก่นสมบัติ. (2551). **การศึกษาดนตรีประกอบพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้าบ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม**. มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- [6] ปรีดี นุชิต. (2549). **พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมเลี้ยงบ้านศาลหลักเมืองพระวอพระตา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู**. เลย : วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา). เลย: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- [7] บุญเดิม พันรอบ. (2526). **สังคมวิทยามนุษยวิทยา**. ชลบุรี: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.
- [8] กาญจนา อินทรสุณานนท์. (2541). **เอกสารคำสอนพื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- [9] ปฐม หงส์สุวรรณ. (2550). **กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานนักบวชวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [10] ยุพิน จันทร์เรือง และคณะ. (2552). **วรรณกรรมมุขปาฐะ : คำบ่นปอนล้านนาในจังหวัดเชียงราย**. เชียงราย: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- [11] คึกฤทธิ์ พันธุ์วิไล. (2527). **บทสวดวิญจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(สาขาวิชาภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- [12] เรณู อรรฐาเมศร์. (2528). โลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- [13] สิทธิ บุตรอินทร์. (2523). โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- [15] เสรี พงศ์พิศ. (2540). บรรณารักษกรรมปัญหาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. มุขนิธิภูมิปัญญา.

